

ZSILLE GÁBOR

Néhány szó Adam Zagajewskiről

„Ha egy műfordító megtanul németül, még egyáltalán nem valószínű, hogy valaha is Günter Grass társaságában fog sörözni. De ha egy műfordító megtanul lengyelül, egészen biztos, hogy nagyon érdekes és fontos művészekkel fog megismerkedni.” Ezt az intelmet négyéves krakkói kalandom kezdetén, 2000 nyarán hallottam Pálfalvi Lajostól, a lengyel irodalom egyik legnagyobb munkabírású hazai fordítójától. Az esztendőik során időről időre felidéztem, és mindannyiszor megállapítottam, hogy tökéletesen igaz, bölcs szabály.

Önző módon most csak a saját tapasztalataimról írok. Huszonnyolc évesen érkeztem Krakóba, jóformán a nulláról kezdve a lengyel nyelv tanulását, hiszen az egész szókincsem körülbelül húsz kifejezésből állt. Ám lelkesedésem határtalan volt. Fejest ugrottam a piaci és kávéházi mindennapokba, lengyel–angol nyelvű verseskönyveket olvastam és a Dziennik Polski napilapot, a televízióban a bugyuta szappanoperák társalgási fordulatait füleltem – vagyis szerencsés arányban vegyítettem az irodalmi és a köznapi stílust, a szellemi elit és az utca nyelvét. A Jóisten a tenyerére vett, Krakóban minden lehetséges. Egy olyan belvárosi házban lett albérletem, amelynek földszintjén egy idősebb író, a Lengyel Írószövetség korábbi elnöke, Jan Józef Szczepański lakott. Két hét elteltével a nappalijában ültem, és másfél órán keresztül beszélgettünk angolul. Három hónappal később, egy képtelenül pimasz ötlet gyümölcseként, a Nobel-díjas Czesław Miłosz vendégeként Weöres Sándorról társalogtam a dolgozószobában. (Emlékszem az elragadtatásra, amikor tizenhét évesen először kézbe vettem Miłosz magyar nyelvű verseskönyvét. Ha akkor valaki azt mondja, hogy tíz évvel később a lakásán beszélgetek a mesterrel, furcsán néztem volna...) Újabb két hónappal később egy irodalmi rendezvényen megismerkedtem a frissen Oscar-díjjal kitüntetett Andrzej Wajdával, és ott helyben interjút adott nekem. Lengyel szavait már értettem, és csak egy-egy mondat erejéig váltottunk át angolra. Egy esztendő elteltével, egy könyvesbolti dedikálás során hosszabban üldögéltem Sławomir Mrożek oldalán – megmagyarázhatatlan módon negyedórán keresztül senki sem zavart minket. 2002 elején a krakkói Szépirodalmi Kiadó estjén odalépett hozzám egy bübajos hölgy, a Nobel-díjas Wisława Szymborska, és saját készítésű citromos vodkájával kínált. Az Új Hullám, más néven 68-as nemzedék remek költőivel, Ryszard Krynickivel és Ewa Lipskával is lehetőségem nyílt érintkezni. Négy krakkói évem során csak az olyan, közismerten remete természetű nagyságokkal nem találkoztam, mint a sci-fi koronázatlan királyának tartott Stanisław Lem és a zeneszerző Krzysztof Penderecki.

Nem hiszem, hogy az ezredforduló bármely más európai városa képes lenne felmutatni egy ilyen színvonalú kulturális névsort. És tényleg nem valószínű, hogy Berlinben élve, németül tanulva üldögélhettem volna Günter Grass lakásán. Időközben eltelt egy bő évtized: Czesław Miłosz halott, Szczepański halott, Mrożek halott, Lem és Szymborska meghaltak, és néhány nappal ezelőtt, október elején Andrzej Wajda is eltávozott. A parádés névsorból Penderecki, Lipska és Krynicki maradt hírmondónak. És még egy költő, talán a 68-as nemzedék legkiválóbb alkotója, a következő lengyel irodalmi Nobel-díj várományosa, jelen összeállításunk főszereplője, Adam Zagajewski.

Ha tehetném, dobpergés mellett jelenteném ki: meggyőződésem, hogy Zagajewski a kortárs világirodalom egyik legfontosabb szerzője. Ezért is méltó és igazságos, hogy idén ő kapta a Magyar PEN Club által öt éve alapított Janus Pannonius Költészeti Nagydíjat – személye csak emeli a díj rangját. 1945-ben született a ma Ukrajnához tartozó Lvivben,

akkori lengyel nevén Lwówban, monarchiánus nevén Lembergben, középkori magyar nevén Ilyvóban. Pusztán ez a felsorolás érzékelteti, hogy a történelem Európának ezen a szegletén nem (pontosabban: sem) volt egyszerű. Születése után néhány héttel életbe lépett a Jaltai konferencia döntése földrészünk „új arculatának kialakításáról”, amelynek következtében Lengyelország határait több mint száz kilométerrel nyugatabbra helyezték. A nagyhatalmak aljas alkudozása a Zagajewski családot a mai Lengyelország területére sodorta, Gliwice városba. Adam ott töltötte a gyermekkorát, érettségi után pedig Krakkóba költözött, ahol a világhírű Jagelló Egyetem filozófia szakos hallgatója lett. Akárcsak gliwicei barátja, a szintén költő Julian Kornhauser, a 68-as nemzedék fontos alkotója, aki hazánkban sajnálatosan ismeretlen. (Dacára annak, hogy idén ő kapta a Balatonfüred városa által frissen alapított Balaton-díjat.) Zagajewski és Kornhauser az 1970-es évek Krakkójának jellegzetes értelmiségi alakjai voltak, a demokratikus ellenzék ismert tagjai, tekintélyüket elsősorban politikai versekkel alapozták meg.

1982-ben Zagajewski elhagyta Lengyelországot, az akkori szóhasználat szerint diszsidált, ám nem politikai, hanem szerelmi okból: egy nő után ment. Hosszabb németországi tartózkodás után Párizsban telepedett le, csaknem két évtizedre. Ez korántsem volt véletlen. Lengyelország 1795-ös feldarabolása, a térképről eltüntetése után alakult ki az a – nagyjából az ezredfordulóig érvényes – hagyomány, hogy a francia fővárosban jelentős létszámú és főként szellemi minőségű lengyel emigráns közösség élt. A legkiválóbb hazafiak az orosz cári és/vagy a porosz császári börtöncella elől általában Párizsba menekültek. A romantika korában olyan kiválóságok laktak a Szajna partján, mint Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Cyprian Kamil Norwid vagy éppen Fryderyk Chopin. A második világháborút követő évtizedekben pedig mások mellett Miłosz, Mrożek és Witold Gombrowicz. Az illusztris névsor ellenére Zagajewski nem érezte otthon magát Franciaországban. Azt tapasztalta, hogy a párizsiak szemében ő mindig csak egy bevándorló idegen marad, és hűvös közöny veszi körül, a betelepülők számára fenntartott híres francia hűvösség. 2001-ben végül úgy döntött, hazatelepül Krakkóba, mert „tíz évvel a rendszerváltás után az emigráns lét egész egyszerűen értelmét veszítette”.

Mindamellet a franciaországi évek során Zagajewski nemzetközileg ismert szerző lett, irodalmi pályája kiteljesedett. A Houstoni, majd a Chicagói Egyetem rendszeres vendégoktatójaként kreatív írást tanított. Regényei, esszéi és válogatott verseskönyvei angolul és franciául is napvilágot láttak. Bármely reklámnál hatékonyabbnak bizonyult, hogy a szeptember 11-ei amerikai terrortámadás után a *The New Yorker* hetilap címlapján Zagajewski egyik verse szerepelt (*Próbáld magasztalni a sebzett világot* címmel). Nem véletlen, hogy évek óta az irodalmi Nobel-díj várományosaként emlegetik – állítólag 2010-ben karnyújtásnyira volt tőle, és a stockholmi bizottság csak az utolsó percben döntött a perui nagyság, Mario Vargas Llosa javára. Talán csakugyan így történt... Krakkói és varsói körökben általános vélekedés, hogy az ötödik lengyel irodalmi Nobel-díj (Sienkiewicz, Reymont, Miłosz és Szymborska után) Zagajewskié lesz, csak győzze kívárni.

A Janus Pannonius Költészeti Nagydíj pécsi átvétele alkalmából idén október elején Zagajewski néhány napot hazánkban töltött és több ünnepségen részt vett, beszédet mondott. A Budapest–Villány–Pécs háromszögben együtt autóbusszozva lehetőségem nyílt hosszan faggatni őt alkotói módszereiről, hitvallásáról – ráadásul az évek során Krakkóban is beszélgettünk néhányszor kávéházakban és a lakásán. S mivel ez itt egy műhelytanulmány, nem árt belefoglalnom egy-két műhelytitkot... Nos, Zagajewski a verseit reggel és délelőtt írja, a hagyományos módon tollal, és kéziratait utólag kalapálja be a számítógépbe. Túlnyomórészt otthon dolgozik, szállodákban soha – néhány alkalommal vonaton is írt, egyszer pedig repülőgépen. Nem szószátyár alkat, általában ötévente jelentkezik új verseskötettel, és szerinte ez nagyon jó, nem is kell sűrűbben; ilyen az alkotói ritmusa. Itt olvasható versei vadonatúj fordítások.